

Slovensko navodilo „rotmanom“ (županom).

(Iz časov graščinskih gospodstev; priobčil P. pl. Radics)

V c. kr. licejalni knjižnici ljubljanski (signatura: 23657 V. 2. e. 2.) dobiti je med prostimi listi navodilo županom v slovenskem jeziku, tiskano na štirih stranéh, ne da bi bilo zaznamovano, kje in kedaj je bilo izdano ali kje tiskano; utegne pa biti iz konca prejšnjega ali začetka sedanjega stoletja.

Navodilo ima naslov: »Besieda na Rötmane«, je pisano v gorenjskem narečji ter obseza vsega vkupe 5 + 32 točk v uvodu ter šestih oddelkih.

Beseda »Rotman« ne more po vsebini tega lista značiti drugega, nego občinskega glavarja ali po starejšem označenilu župana (»Ortsrichter«). S to besedo se v listu vrstijo besede »Rotmania« in »Rotmanthia« za pojem selske občine in »Rotmanzhani« za občane. Besede »Rotman« ne najdeš v nobenem slovarji slovenskega jezika, niti v kakem starejšem (Megiser, P. Marcus i. dr.), niti v novejšem (Janežič, Wolf itd.).

Pač pa sem naletel v bavarskem slovarji Schmeller-Frommannovem (Monakovo, 1877. II. pag. 187) pri besedi »Rott (die — wie hochdeutsch Rotte)« to-le: »Im Ländchen Berchtsgaden bilden mehrere Grottschaften zusammen eine Rott. So finden wir in einigen salzburgischen Landgerichten die Ortschaften, Rieden, Viertel, Zechen in Rotten unter ihrem Rottmann eingetheilt.« To mi vsiljuje misel, da le-to navodilo izhaja od kakega nemškega patrimonijalnega gospodstva v naši deželi, znabiti iz brižinske Loke ali briksenskega Bleda, ako ni bilo veljavno za več takih gospodstev vkupe, kar pač kaže to, da je tiskano, ker sicer prejšnje čase za rabo posameznikov niso radi dali tiskati. Tu le še pripominam, da razun tega izvoda nisem na mnogih svojih preiskavah po javnih in zasebnih arhivih ter knjižnicah v deželi in zunaj nje našel nobenega drugega.

Glede besede Rotman, Rotmania itd. bi pa bilo v jezikovnem pogledu opozoriti še na to, da Miklosich v svojem

etimologiškem slovarji slovanskih jezikov (pag. 282) pri besedi rotu navaja: als. *rot* = Rotte, *Schaa* r (as. č. p. *rota*, klr. *rota*, rovtá, ung. r. *rota*, magyar. *róta*, lett. *rōta*, mhd. *rotte*, *rote*). To mnogostransko soglašanje oznamenila za pojem množica je znabiti pomagalo, da se je, kolikor dosedaj znano, v deželi le tu in tam ter sedanji čas že pozabljeno udomačil germanistični Rotman, Rotmania itd.

Tudi germanistična beseda flegija = »Pflegschaft«, ki se rabi v tem listu in ki po bavarsko-avstrijski govorici znači upravo gospodstva, kaže, da se je navodilo izdalo za nemško gospodstvo gorenjih krajev dežele; vendar je menda beseda »Pfleger« (upravitelj) bila po slovenskih deželah bolj razširjena, nego li beseda Rotman in njene odcepljenke, ker Megiser v svojem »*Dictionarium quator linguarum* (2. izdaja v Celovci 1744) navaja nemškega Pfleger = im »Windischen« Flögar.

Vsebina tega, zlasti za pravno in kulturno zgodovino zanimivega tiskopisa je po izvirniku do črke nastopna:

Besieda. Na Rotmane

Pred vřem je potreba védeti, da mure vfaki Rotman fledijozhe

imeti:

LASTNOSTI

Pervo. Da pofhtuje ino boga, kar vkashejo prédpostavleni.

Drugo. Da je triesen, ino prav pridnega sadershanja.

Tretjo. Da je na vse kraje saftopen, kar ga sadéne.

řhterto. Da sovrashi vřo prazno ino babjo véro.

Peto. Da je svieřt v' flushbi, da je ojštre pravizhnořti, ino da je vuzhen na rajtinshe.

Pa pofebne dovshnořti Rotmanove fo te:

I. Da vřej nevarnořti vbrani.

II. Da gleda, kar je ludem na sdravje.

III. Da lenuham ino potepuham ftrah diela.

IV. Da je v' shovnirfkih¹⁾ rézhéh Gospòdi na pomózh.

V. Da preporozhi, kar je ludem per hifhnuvanju na dobre

VI. Da vkase previfhne daje na snanje.

¹⁾ shovnir = Soldat (P. Marcus WB.)

I. Da vŕej nevarnoŕti vbrani.

Kar to sadéne, ima Rotman te poŕebne dovŕhnoŕti:

1.) Vŕakega ptujza, ki ga v' ŕvojej Rotmaniji vgleda, naj vpraŕha po potnemu liŕtu ali poŕu, al pa po ktiremu priŕhuvavnemu piŕmu, potem tudi po ŕtanu, po njegovemu opravilu, s' zhiem ŕi kaj perdiela, ino kar je takih rezhi vezh, ino sraven da ga tudi flegiji na ŕnanje da.

2.) Mure vŕe take, ktirem nie prav vupati, ino ktiri nimajo nobenega priŕhovavnega piŕma per febe, bres ŕamude varvajozh jih v' flegijo poŕlati, ino tudi povédeti tam, ŕa zhef déli je potreba bilo jih vjeti.

3.) Mure poŕebno v nedélah, ino na nadiele po tabernah ino po krajeh, kir ŕe raja, ŕvéŕto patrolirovat hoditi, ino kar hudobnega najde, hitro per flegiji oglafiti.

4.) Mure vŕem kroŕhnarjam ino kramarzhm, kader v' nedélah ino prasnikaŕ na prodaj imajo, kmalo prepovédati kupzhuvanje, ino jih per goŕpódi po jimenu dati na ŕnanje.

5.) Mure o 'ŕvojej Rotmaniji ludi vezhbarti opomeniti, da ne ŕidajo noben nov ŕid, tudi noben ŕtar ne poderejo prej, da od ŕvoje Goŕpoŕhine perpuŕhenje dobijo.

6.) Mure narmanj vŕaki mieŕez enbart vŕe hiŕhe ŕvoje Rotmanije pregledovati, al ŕo dimnjaki, ognjiŕha, pezh, drevarnize bres vŕe nevarnoŕti ŕavolo ognja. Tudi mure jaderno poŕvariti ino prepovédeti, kader vidi v' ŕhtalah, ŕklednjah, ŕenizah i. t. d. tobak kaditi, deŕke ino ŕhpanovze ŕhgati, ino vŕi, kar jih to diela, ŕe naj viŕhim dajo na ŕnanje.

7.) Najde ŕe kak ŕaduŕhen, vtoplen, obieŕhen, ŕmersnjen, al ŕizer kak na pov al zev mertev zhlovek, ŕe mure na njiem jaderno vŕe ŕkufiti, kar mu more biti na pomózh. Tréba je pa tudi, hitro poŕlati po ranezelivza ali padarja, ino kar je ŕgodílo ŕe, Goŕpódi dati na ŕnanje.

8.) Moŕti ino poti murijo biti neprenéhama dobri ino terdni; kader kolzhkaj menka na njih, ŕe murc bersh poravnati, ino tudi ŕe mure Rotmanŕhina v' vŕako léto v' vigredi ali ŕbivasha pred orjo k' porovnanju vŕeh tiŕtih potov perganjati, ktiri peljajo ŕkos' Rotmanijo. Tudi je ŕkerb vŕeti ŕi, da ŕpravijo ŕe vŕe leŕe prezh, kir ŕo vŕem voŕijozhim - ŕe nadleŕhne, sraven pa tudi nevarne.

9.) Vfaki prelom obstojezhñh sapovedi, vfaka hudodobijà, ktira je storila fe, ino ludem na vuzhete prifhla, ino vfe, kar ozhitno ludem fhkoduje, mure fe Gospódi povédati al taj pifmenfko al pa v' prizho.

II. Da gleda, kar je ludem na sdravje.

1.) Vfaka boliesen per ljudjeh ino per shivini, ktira fe sdi biti naliesna, fe mure bres vfe samude Gospofhini dati na snanje, fizer bo sa Rotmana huda.

2.) Je svésto fkerbéti, da nobena merha, ali fizer kaj nezhed-nega ne verfhe fe v' studenze ino potoke, al pa da bi merhina nepogrebena oftala: Vfaki, ki takega kaj stori, fe mure po jimeni dati h' gospódi.

3.) Pozerknjena shivina fe mure vfakobart narblishnjemu ranezelivzu dati na snanje, da pregleda, kakfhna je bolesen. Bres tega paderfkega pregledovanja fe ne fmie nobena sagrebfti, al nozhe ktiri fhtrafan biti. Tako fe mure tudi vfaka bölesen per ludeh ino per shivini, kader fe huda ino naliesna perkashe, jaderno dati flegiji na snanje. Pofebno mure vanzhati na ofepnize kader fe zhe perkashejo. Ino al fe najdejo, mure fkerbéti, da svie to Gospóda, ino da se more hitro na pomozh priti, ino vbraniti, da fe ne rasproftro.

4.) Takim, ki niefo vuzheni na zelenje, ki nofijo olje ino arznije po hifhah, lashnivim ino golufnim arzatam ino nevuzhenim babizam mure prepovédati zelenje, nofhenje ino babuvanje; tudi mure podvuzhiti ludi, da ne kupujejo take arznije, ktire vezh fhkodujejo, kaker bi bovnikam bile na dóbre; ampak naj jih opomení, da oftanejo per svojeh ozhitnih ino vuzhenih osdravnikah ino babizah, ino le per teh naj jifhejo pomózhi. Taki golufni ludi fe murijo jaderno per gospódi dati na snanje.

5.) Vfi nepotrebni pefi, ino ktiri fo bres Gospóda, fe naj fpravijo prozh, potrebnih pa bo tréba otvesti al opertiti; ino tudi fe prav svésto fkerbeti, da fe ftekli pfi prav hitro ofmertijo.

III. Da lenuham ino potepuham ftrah diela.

V' tej rezhi fe je na to poánati

1.) Mure vbraniti, da flushbeni ludi pofebno mlade kerfhenze ne prebivajo v' tabernah ino pajfhtibah ko offrave ali gostje brez vfe fhlushbe, kir fhós to perloshnost k' vfemu hudemu dajajo.

2.) Vfaki pófuo,¹⁾ ki je vfhev, fe mure flegiji bersh dati na snanje, ino vfako prepergodnje namarnuvanje, vfako predrago saaranje ali salikafvanje,²⁾ kaker tudi stopljenje is flushbe pred zhafam, je med prepoviedane rezhi safhtéti ino nikoli perpuftiti.

3.) Vfa prepoviedana jigra (fhpil), ino gózi fe ne fmiejo zhres edennajsto po nozhi v' tabernah perpuftiti. Svunaj da bi savolo gozov ino raja kako pifmenfko perpuftenje od Góspofhine sadobilo fe bilo. Po edennajstih fe murijo fpraviti vfi pivzi 's taberne.

4.) Berazhenje v' Rotmaniji nikoli nie perpuftiti. Kar fe najde berazhov, fe murijo pobrati ino na griht poslati. Svunaj tiſti, ki fo

5.) Pravi ffromaki ino réveshi, ino fo al toj v' tem grihtnim opietju shie fedezhi bili, al pa defet liet smiram ino na obenim kraju tako dovgo kaker v' tem prebivali; fo pa vbogi le domazhi, tedaj fe dajo flegiji na snanje, da se more sa nje ſkerbétí.

6.) Mure Rotman tiſte ſtarejſhe, ktiri (ne) nehajo ſvoje otroke potiepati fe, ino jih v' fhólo jiti ne perganjajo, prav ojſtro ſvariti, ino zhe to ſvarjenje ne pomaga nizh, mure jih dati flegiji na snanje. Da jo prav poviem, mure Rotman sa vfe, kar fholo ſadene, prav fkerben biti, kir fe fkos fholo otrozi potieplenja ino poſtopanja odvadijo, ino prav pridni kralevzhani³⁾ perhajajo.

IV. Da je v' shovnirfkih rezheh Góspódi na pomozh.

1.) Osnanuvano ſhitno dajanje sa shovnirfhino fe mure pobierati po grihtnemu rasdelenju, kar pazh na vfakega pride. Kader je vfe vkupej, fe ſavosi na ſasnamenuvani kraj.

2.) Pridejo shovnirji na kvartir, mure tiſti komandant, ki s' shovnirjami gre, pifmo, kamer njih marfh kaſhe, ali pa kvartirfko bolleto Rotmanu perkaſati, bres pifma ino bres bollete fe ne fmie noben kvartir dati. Ravno tako mure tudi

3.) Škerbétí, da pridejo bres ſamude na forfhpan vfi, ktirim fe ſapovie, ino da komisarji per forfhpanu plazhajo voſnino zhiſto vfem, kar jih pride shovnirje voſit.

4.) Namieri fe zhe per vkvartiranju al pa per forfhpanu kak prepír, fe naj hitro flegiji da na snanje.

¹⁾ poſel = Dienſtbothe.

²⁾ likof = Leihkauftrinken.

³⁾ königliche Unterthanen.

5.) Dievajo se fhovnirji na kvartir, tedaj Rotman ne gleda, per komu je vezh al manj proftora, ampak le vezh na to, ktiri Gospodar je kuof po fvojemu samoshenju vezh al manj shovnirjov pod ftrého vseti. Kader pa hodi forfhpan sapoviedovat, je potriéba, da sapovieda po redi, da bodo hodili zhriedama, ino da se nifhir ne bo moguv pertoshiti.

V. Da perporozhi, kar je ludem per hifhuvanju na dobre.

1.) Mure vsem Rotmanzhanom vfelej na shivo povédeti, kako bo dobro sa nje, da rode pashe ino vrese med febo rasdelo, ino fposnavlat sazhno, da ima futranje v' fhtali vezh teka sa nje: slafti mure Rotman ta prvi biti, ktiri tako ravna.

2.) Vfaka fhkoda, ki se v' gori, v' dobravi, ali v' liefu sgodi, se naj-z. k. forfhtnarju al pa flegiji bres samude da na snanje.

3.) Vfa mertva plotnina nie perpuftiti, sa to se murijo vfi Rotmanzhaní perganjati, da fvoje polje s' shivimi plotami sagradó.

4.) Najdejo se kirbodi mlake, mozhile, ino blate, ktire niso le famo sdravju fhkodlive, ampak da ludem tudi manj polja dajo, pa mure Rotman jim na prizho povédeti, koliko dobizhka jim bo perraflo, kader bojo te mlake, mozhile ino blate odtozhili ino pofufhili.

VI. Da vfake previfhne daja na snanje.

1.) Mure vse vkase ino fapovedi, kar fo jih prédpostavleni osnanili, prizho vseh sbranih Rotmanzhanov, al pa, kader ni mogozhe, vse ludi vkup fpraviti, faj blishnjem fofedam saftopno dati na znanje.

2.) Kader pride Kurendovez s' kurendami ino patentmi, bodi shie po nozhi ali podni, da jih jaderno del pofhle; ino da se to prav ino svefto sgodi, ftojí Rotman Gospofhini na odgovor.

3.) Vfaki Rotman, kader ima inde kaj opraviti, da delej od dóma oftane ino al mu od Gospode nie kak pomozhnik dan, mure fkerbétí, da dobí kakega moshaka, ktiri tazhaf méfto njega rotmanfke opravile pridno ofkerbí, pa tudi sa tega namieftnika bode fvojej Gospòdi na odgovor ftav.

